

La forma com a voluntat de ser

Se'ns proposa com a tema de debat la vigència o no dels conceptes, “forma i ordre” en l'arquitectura, donant el imparable avenç d'una tecnologia digital, que de la mà dels seus correlatius corrents filosòfics, ha afavorit una creixent fascinació pel complex i informe.

La discussió sobre el complex i l'informe, ve de lluny, i es planteja cíclicament, en especial amb l'aparició de determinats projectes, que pel seu valor emblemàtic, han estat models representatius per l'arquitectura. Que personalment recordi, per primer cop al 1956, va ser l'església de Ronchamp de Le Corbusier, més tard l'òpera de Sidney de Utzon i posteriorment el Guggenheim de Frank Gehry. Tots aquests exemples es defineixen per tenir un fort component volumètric no euclidià, que ha comportat resolucions estructurals d'una enorme complexitat, pel seu càlcul estructural i pel què ha suposat la seva construcció. Aquestes són dues qüestions que la tradició habitualment havia resolt a partir de geometries regulars i que, els nous sistemes de càlcul i els nous mètodes de producció dels materials permeten alliberar-nos, oferint un gran ventall formal. En aquest tipus de projectes hi ha una forta voluntat expressiva, que aprofita la seva excepcionalitat, tant pel què fa a la seva situació, com per la seva finalitat programàtica. Aquest excés expressiu, ha sigut motiu fonamental de fortes crítiques, en la què s'ha acusat als autors d'haver abandonat el rigor geomètric en favor d'una posició subjectiva, en la què la voluntat expressiva dels autors està per sobre de la racionalitat constructiva.

L'any 1961 Louis Kahn va publicar un article en un petit llibre titulat *Forma y disseny* on a partir d'un diàleg entre alumne i arquitecte es pregunten sobre la relació entre el sentiment i el pensament, com a impulsors emocionals i de coneixement del acte creatiu. L'article comença preguntant-se sobre una situació habitual que pot patir qualsevol qui s'inicia en la pràctica en una determinada disciplina:

- *Un joven arquitecto me ha formulado esta pregunta:*
- *-Sueño con espacios maravillosos, espacios que surgen y se desarrollan fluidamente, sin comienzo ni fin, hechos de un material continuo, blanco y oro. ¿Por qué cuando trazo la primera línea sobre el papel, tratando de fijar el sueño, éste resulta desmerecido?*

L'any 1973 just acabada la carrera, el meu pare em va encarregar una casa per ell i la nostra família, en un terreny entre Cala Monjoï i Cap Norfeu a Roses. Aquest primer encàrrec, una intervenció en un paisatge d'una extraordinària bellesa, m'obliga a preguntar-me sobre la forma, com fet positiu.

El problema no era tant resoldre les qüestions visibles, sinó saber com volia que fos la nova construcció en aquell lloc i quina havia de ser l'expressió de la seva "voluntat de ser". En aquest sentit el meu aprenentatge a l'estudi de Coderch va ser una ajuda inestimable per poder entendre les contradiccions entre els somnis i la realitat construïda. El resultat final és un híbrid d'encerts i errors, els quals al llarg dels anys han estat presents per formar una experiència en la que m'hi he pogut reconèixer.

Tornant al jove arquitecte de l'article de Louis Kahn.

- *Vuelva al Sentimiento, aléjese del Pensamiento. En el Sentimiento está la Psique. El Pensamiento es el Sentimiento más la presencia del Orden. El Orden, hacedor de toda existencia, no tiene Voluntad de Ser.... Esta Voluntad de Ser está en la Psique. Todo lo que deseamos crear tiene un principio, exclusivamente, en el sentimiento. Esto que es verdad para el científico, lo es igualmente para el artista.*
Però le previne a mi interlocutor que contar solo con el Sentimiento e ignorar el pensamiento significa no realizar.
(...) La comprensión es la combinación del Pensamiento y el Sentir en un momento en que la mente se halla en una relación más estrecha con la psique, origen de lo que una cosa quiere ser. Este es el comienzo de la Forma.

El diàleg obre les portes a plantejar-nos l'aparició de la forma a partir de dos hemisferis contraposats, el sentiment i el pensament, cadascun intervenint sobre la forma des de dues concepcions diferents, una la *forma sentida* des de la immediatesa i l'altre una *argumentació formal* des de la lentitud d'un raonament ordenador.

La *forma sentida* es proposa com la llibertat de la voluntat, on no hi ha cap impediment que ordeni, mentre que l'*argumentació formal* es proposa des de l'abstracció geomètrica, que podrà ser tipològica. El diàleg d'aquests dos impulsos provoca la tensió necessària per l'inici del procés formal de tot

projecte. En aquest diàleg la *forma es viva* i avança amb les dificultats pròpies de tota concepció.

La meva postura reivindica la forma com a imprescindible en l'ara, l'abans i en el futur. La forma com a origen, per tot allò que els éssers humans amb la seva voluntat i des de la racionalitat, volen crear, projectant i construint, des de la casa fins la cullera.

Sentiments i pensaments, són les actituds i les accions necessàries per la creació de la forma en el sentit de que:

- En el sentiment, s'expressa la voluntat de l'ésser de la forma i transmet, caràcter sense ordre.
- El pensament es forma estructurada i ordenadora.

El caràcter és el signe essencial d'una persona o cosa, per la qual és possible reconèixer-la o diferenciar-la de les altres. És present en tots els tractats de l'acadèmia francesa dels segles XVIII i XIX com un tema fonamental, fixant cadascun d'ells la seva pròpia posició. El caràcter és relaciona amb el sentiment per la seva ambigüitat i dificultat de saber a on es localitza exactament. És la suggeridora de les diferències entre sers o coses iguals, posseïdores cadascuna de propietats immaterials.

En el sentiment la forma no té una figura concreta, la seva substància es fonamenta per les nostres vivències, ambients, atmosfera, afectes, emocions que formen el caràcter de l'objecte, quelcom de no visible, pel que és possible reconèixer-lo i diferenciant-lo dels altres. En són exemple el caràcter de les persones, de l'arquitectura Mediterrània, d'un poble, etc.

En el pensament, la forma és abstracta, no té dimensió ni ús determinat. Pot ser tipològica, imposa ordre i es concreta en geometries que resolen qüestions com relacions espacials, estructurals, programàtiques etc. És tot allò visible i que pot ésser après. El panòpticon, com a estructura formal tipològica, pot servir per fer presons, hospitals o escoles.

Alfred Brendel en el seu llibre diccionari "*De la A a la Z de un pianista*" en l'entrada del caràcter i de la forma diu:

CARÀCTER

En mi opinión, el dualismo entre estructura y carácter, entre entendimiento y sentimiento, ha determinado siempre la ejecución de las piezas musicales (...).

Por otra parte, conviene hacer una advertencia a los músicos que confían totalmente en el sentimiento: aunque reconozcamos el sentimiento como punto de partida y meta de la música, no debemos olvidar que el control, el filtro del entendimiento, hace posible la obra de arte. El caos debe convertirse en orden.

FORMA

Desde mi punto de vista, la forma y el carácter no son gemelos idénticos. La forma y estructura de una pieza musical son visibles, verificables, en la partitura escrita por el compositor. El otro gemelo sólo puede experimentarse. El hecho de que la forma pueda verificarse induce a subordinarla al gemelo invisible.

És interessant comprovar les dificultats per fer comprensible determinats conceptes de l'activitat artística. Possiblement, degut a la ambigüitat que suposa reflexionar sobre qüestions on es barregen sentiments i pensaments; i on una forta carga interpretativa té una presència que la qualifica.

Sobre el tema plantejat, el text de Brendel dóna una nova dimensió al problema. No busca una jerarquia de valors per determinar on hi ha més o menys artísticitat, el que ens diu és que és necessari que hi siguin els dos, el sentiment i el pensament; que, sent bessons diferents, han d'estar presents per construir la forma. La radical diferència entre les dues maneres de procedir obliga a investigar en les dues direccions la forma, per donar com a resultat final una obra que ens ha d'emocionar.

Per exemple, a Santa Maria del Mar, ens emociona el seu enorme sentit espacial, tot i que podem llegir l'ordre de l'entramat geomètric del gòtic. A la Colònia Güell de Gaudí, el desequilibri perceptiu és evident, hi ha la voluntat de no permetre llegir l'ordre, convidant-nos a percebre un caos malgrat la seva simetria.

Per concloure voldria narrar un fet que de petit m'explicava el meu pare:

El 19 de Juliol de 1936, mentre uns descamisats, a la placa de Sant Jaume, estaven cremant el mobiliari de la casa de la família Milà Camps, comte de Montseny, el president Lluís Companys des de el balcó de la Generalitat crida:

- *Ordre! Ordre!*

Es produeix una gran consternació entre aquells homes, convençuts del que estan fent. Conscient de la situació creada Lluís Companys crida de nou.

- Ordre! Ordre! Dins del desordre

(1) Sis mesos més tard d'aquests fets, les col·lectivitzacions de la indústria de guerra impulsades per l'anarquisme i l'ERC són una realitat i s'ha imposat noves formes socials, amb un nou ordre a partir de la lluita obrera. Tres anys després d'una guerra devastadora, s'imposarà un ordre per la força de les armes, sota un règim militar feixista, en què serà impossible el retorn de la forma republicana o llibertària; serà un ordre imposat que durarà quaranta anys en una Espanya grisa i sense voluntat de ser.

Víctor Rahola

7 d'octubre de 2015

---

(1) FONTANA, Josep. La formació d'una identitat. Capítol: Les col·lectivitzacions.